Міністерство освіти і науки України
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
Історичний факультет
Кафедра джерелознавства та спеціальних
історичних дисциплін

ДРАГОМАНІВСЬКІ ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць молодих істориків

2025,
Випуск 10(14)

УДК 94(477)(066)
Д72

Рекомендовано до друку Вченою Радою історичного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (протокол № 8 від 20 березня 2025 р.)

Редакційна колегія:
Вєтров І. Г. – кандидат історичних наук, професор;
Даниленко С. В. – кандидат історичних наук, доцент;
Журба М. А. – доктор історичних наук, професор;
Мелещенко Т. В., кандидат історичних наук, професор;
Перепелюк О. М. – доктор філософії (історія та археологія), доцент;
Потильчак О. В. – доктор історичних наук, (відповідальний редактор і упорядник);
Руденко Н. В. – кандидат історичних наук, доцент;
Подобєд О. А.– доктор історичних наук, доцент.

Рецензенти:
О. П. Реєнт – доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України;
О. О. Салата – доктор історичних наук професорка;

Д72 Драгоманівські історичні студії: зб. наук. праць молодих істориків / відп. ред. і упор. О. В. Потильчак: кафедра джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін; історичний ф-т; УДУ імені Михайла Драгоманова. Київ: Видавництво УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. Вип. 10(14). 374 с. Електронне видання.

У збірнику публікуються матеріали пленарного та секційних засідань XIV Всеукраїнських драгоманівських читань молодих істориків «Україна в європейській та світовій історії: сучасний науковий і освітній дискурс», що відбулася в УДУ імені Михайла Драгоманова 21 березня 2025 р.

У доповідях та повідомленнях учасників конференції висвітлюються як порівняно вивчені так і малодосліджені проблеми вітчизняної та світової історії, порушуються актуальні й контраверсійні питання, що стали предметом наукової та суспільної дискусії в Україні. Матеріали збірника мають на меті популяризацію наукових історичних досліджень, розширення їх джерельної бази, проблематики, поглиблення аналізу історичних явищ і процесів, олюднення історії.

УДК 94(477)(066)

© Драгоманівські історичні студії, 2025
© Видавництво Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, 2025

УДК 930.1:[355.01:001.102]

Оксана БОГОМАЗ, Ангеліна БОНДАР
(м. Київ)

Інформаційні війни та маніпуляція історичними фактами: як захистити правду?

Анотація. Розглядається проблема про інформаційні війни та маніпуляцію історичними фактами, що є серйозним викликом у сучасному світі. Викривлення історії використовується для політичного впливу, виправдання агресії та зміни суспільної свідомості. Це становить загрозу не лише для науки, а й для міжнародної безпеки.

Ключові слова: інформаційна війна, маніпуляції, пропаганда, дезінформація, соціальні медіа.

Постановка проблеми. Сучасний світ стикається з численними спробами переписати історію, змінити акценти або навіть повністю сфальсифікувати події. Відкритий доступ до інформації не завжди означає правдивість – навпаки, дезінформація поширюється швидше й ефективніше, ніж перевірені історичні дані.

Актуальність цієї теми зростає в умовах глобальних конфліктів, коли історія стає не лише полем наукових дискусій, а й зброєю. Тому важливо розуміти методи інформаційних атак, розпізнавати маніпуляції та знати, як захищати історичну правду. У цьому дослідженні ми розглянемо основні механізми маніпуляції історичними фактами, їхні наслідки та ефективні способи боротьби з дезінформацією.

Війна інформацією у наш час – це одна з найнебезпечніших видів зброї. Кожна людина в теперішньому світі тісно пов’язана з інформацією, яка має безпосередній вплив на неї. З розвитком сучасних технологій інформація має величезний вплив на людство. Вона може маніпулювати масами та досягти поставленої мети, наприклад, знищити конкурента чи розпалити війну..

Історіографія проблеми. Тема інформаційних війн та маніпуляції історичними фактами є надзвичайно актуальною, проте спеціалізованих досліджень, що цілеспрямовано аналізують цю проблему у сучасному вимірі, поки що недостатньо. У процесі написання статті було використано кілька наукових праць, що висвітлюють різні аспекти цієї теми. У праці «Ворожі інформаційні операції: нові виміри, нові виклики, нові медіа» автори аналізують, як сучасні технології сприяють маніпуляціям історією та створенню альтернативних наративів. У свою чергу, О. П. Невельська – Гордєєва у своїй праці акцентує увагу на психологічних аспектах маніпуляції. Британський журналіст Девід Патрікаракос у книзі «Війна у 140 знаках» розглядає роль соціальних мереж у сучасних інформаційних війнах. Автор наводить приклади

використання соціальних платформ як для поширення правдивих фактів, так і для маніпулювання історією.

Мета дослідження. Визначити основні механізми інформаційних війн і маніпуляції історичними фактами, а також зазначити як можна захистити історичну правду, не піддаватися пропаганді та маніпуляціям. На початковому етапі дослідження були окреслені такі завдання: проаналізувати мету та завдання інформаційної війни; визначити вплив та інструменти маніпуляцій; дослідити викривлення історичних фактів у міжнародних конфліктах; висвітлити засоби боротьби Української держави проти пропаганди РФ.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі інформацією може керувати влада або група людей, які впливають на визначені маси, щоб сформувати потрібну точку зору чи громадську думку, одну систему поглядів. Наслідком такого є, що груп людей, якими маніпулюють формується потрібний світогляд та позиція у житті стосовно тих питань, у яких раніше виникали суперечки і непорозуміння. Якщо ж сумніви і протиріччя відсутні, то завданням «інформаційної війни» є те, щоб ці сумніви та протиріччя з'явилися.

У наш час «інформаційні війни» використовують для пропаганди чи насадження певної ідеології. Такі війни, завдають руйнувань у психології людини та суспільства. За масштабами руйнувань та за значенням, можуть навіть перевищувати наслідки збройних конфліктів.

Метою інформаційної війни є послаблення супротивника морально та матеріально, а свої сили навпаки підсилити. Особливістю інформаційної війни, яка відрізняє її від збройного конфлікту є те, що вона знищує не населення, а державний механізм. При веденні інформаційної війни немає кровопролиття та руйнувань.

Основне завдання інформаційних війн полягає у маніпулюванні свідомістю людей:

• внесенні у суспільну та індивідуальну свідомість ворожих, шкідливих ідей та поглядів;

• залякуванні свого народу образом ворога;

• дезорієнтації та дезінформації мас;

• послабленні певних переконань, устоїв;

• залякуванні супротивника своєю силою, могутністю. (Курбан, 2016: 88).

Після тоталітарних режимів, які існували у XX ст., поява Інтернету стала територію свободи та самовираження. Зокрема, Інтернет став зручним для поширення фейків, дезінформації, маніпуляцій та психологічного тиску на людей. У теперішній час часто використовують маніпуляції як інструмент впливу на суспільство, особливо під час передвиборчих перегонів. Такі маніпуляції спрямовуються на громадян, від яких і залежить результат виборів.

Поняття «маніпуляція» – це вид психологічного впливу, свідомо спрямований на викривлення дійсності і збудження в іншої людини намірів, які не співпадають з її актуальними бажаннями (Болган, 2021: 73).

Дослідниця О. Невельська-Гордєєва у статті «Маніпуляції як засіб інформаційно- психологічного впливу в інформаційній війні» вказує, що «до

інструментів такого суспільного явища, як маніпуляції в медіапросторі, належать: переконування; навіювання; наслідування; психологічне зараження; маніпулювання. Найважливішими з них виступають переконування та маніпулювання». (Невельська – Гордєєва, 2021: 74).

Переконування трактується як вплив на свідомість, використовуючи логічно впорядковані аргументи (докази, факти) й обґрунтовані висновки, за допомогою яких підтверджується, формується або змінюється ставлення реципієнта до когось або чогось, що веде до прийняття ним зваженого рішення, до осмисленої дії. (Невельська – Гордєєва, 2021: 74).

Навіювання не стосується розумової діяльності. Маніпулятори використовують схильність людей до залежності, підпорядкування. Їх завданням стає зниження активності інтелекту реципієнта й інтенсифікація емоцій, можливо, розгубленості, напруженості, пригніченості. (Невельська – Гордєєва, 2021: 74).

Логічними основами маніпуляцій виступають: підміна основної думки (тези) доказу; підміна спростування тези спростуванням аргументу; розширення або звуження тези; загублення тези; прийняття хибних засновків за істинні; псевдопричинний зв’язок; нав’язаний наслідок; порочне коло в доведенні; некоректна дихотомія; створення видимості доведеності; передбачення підстави; ухилення від доказу тощо. (Невельська – Гордєєва, 2021: 74).

Отже, можна зазначити, що термін «маніпуляція» означає специфічний вид інформаційно-психологічного впливу. Слід зауважити, що в умовах розвитку інформаційного суспільства інформаційні технології є одним з неодмінних інструментів здійснення функцій управління суспільством.

Викривлення історичних фактів є одним із ключових інструментів інформаційної війни, що використовується для виправдання агресії, впливу на громадську думку та формування альтернативної реальності.

Прикладом викривлення історичної правди є наратив Росії, що Україна нібито ніколи не була окремою державою, а її території є «історично російськими». Росія виправдовує незаконну анексію Криму у 2014 році, заявляючи, що це був «законний референдум», хоча він проводився під військовою окупацією, без визнання міжнародною спільнотою. Також, російські медіа наголошують що зараз в Україні «громадянська війна», тоді як численні докази вказують на пряму військову агресію РФ. Анексія Криму, військовий конфлікт на Сході нашої держави – це наслідок цілеспрямованого впливу інформаційної війни, тому питання правового регулювання вказаної проблеми є особливо актуальним (Невельська – Гордєєва, 2021: 72).

Приклади викривлення історичних фактів існують не тільки в Україні, а й у світі. У ізраїльсько-палестинській проблемі існують дві сторони конфлікту, які по-різному трактують перебіг подій. Одні джерела свідчать про те, що Ізраїль є «окупантом», інші наголошують про історичні права єврейського народу на цю територію. Також у соціальних мережах часто поширюються неправдиві або змінені факти про жертви і атаки однієї сторони як дії іншої.

Впродовж всього розвитку України після здобуття незалежності фіксувався низький рівень готовності українського суспільства до самозахисту та протидії

маніпуляціям свідомістю, що стало серйозним викликом. Це може бути результатом нестачі інформаційної грамотності, недостатньої інформації про методи маніпуляцій та їхні наслідки.

Друга проблема, стосується слабкості системи державної протидій маніпуляціям. Але у порівнянні з минулим, зокрема і відкритою агресією в 2014 році Україна на сучасному етапі суттєво покращила свою готовність до інформаційної війни. Були чітко визначені канали спілкування з громадськістю, завдяки чому уникнуто поширення панічних настроїв. Також була налагоджена ефективна комунікація з західними партнерами, які отримували об'єктивну інформацію про хід військових дій.

Ефективна боротьба з інформаційною агресією вимагає розробки та впровадження комплексних стратегій, які включають всеосвіту, медіаграмотність, кібербезпеку та державні заходи для виявлення та протидії дезінформації. Удосконалення правових основ протидії і попередження інформаційних воєн та негативного інформаційно-психологічного впливу національного рівня в Україні є критично важливим завданням.

В умовах ускладнення світового розвитку подій та поширенням глобального суспільства, залученням до нього дедалі більше дійових осіб, системи інформаційно-комунікативних технологій дедалі більше актуалізується і набувають життєво важливої необхідності, а часом загрозливо небезпечні події.

Висновки. На основі вивчених джерел, періодичних видань та наукової літератури нами зроблено низку висновків щодо питання інформаційної війни в історії людства та зокрема, в Україні. Інформаційні війни та маніпуляція історичними фактами стали одним із найнебезпечніших інструментів впливу у сучасному світі. Викривлення подій, створення альтернативних наративів та поширення дезінформації можуть змінювати суспільну свідомість, виправдовувати агресію та впливати на політичні рішення.

Аналіз сучасних міжнародних конфліктів показує, що спотворення історії використовується для досягнення стратегічних цілей держав і пропагандистських структур. Проте протистояти цим викликам можливо. Захист історичної правди вимагає спільних зусиль істориків, журналістів, науковців та громадян.

Список використаних джерел та літератури

1 Болган В., Пархітько О., Польовий М., Стеблина Н., 2021. Ворожі інформаційні операції нові виміри, нові виклики, нові медіа. Навчально-практичний посібник . Одеса, 2021, 178 с.

2. Курбан О. В., 2016. Сучасні інформаційні війни в соціальних онлайн-мережах. Інформаційне суспільство. 2016. Вип. 23. С. 85-90.

3. Невельська – Гордєєва О. П., 2021. Маніпуляції як засіб інформаційно-психологічного впливу в інформаційній війні. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого № 3 (50), 2021 – с. 71-81.

4. Сенченко М., 2011. Невидимі інформаційні війни нового покоління : теорія мережоцентричної війни на практиці Вісник Книжкової палати. 2011. № 11. С. 3-6.

5. David Patrikarakos, 2017. War in 140 Characters: How Social Media Is Reshaping Conflict in the Twenty-First Century - New York: Basic Books, 2017.

УДК 37.091.32:3]:004.8

Ігор ОБУХОВСЬКИЙ
(м. Київ)

Можливості використання штучного інтелекту на уроках суспільствознавчих дисциплін

Анотація. Розглядається застосування штучного інтелекту в освіті, а також вирішення завдань персоналізації навчання. Виявлено та проаналізовано необхідність впровадження штучного інтелекту в освітній процес закладів загальної середньої освіти на уроках суспільствознавчих предметів. Проаналізувавши можливості застосування штучного інтелекту, дійшли висновку про необхідність використання та вдосконалення технологій штучного інтелекту на уроках суспільствознавчих предметів.

Ключові слова: освіта, штучний інтелект, ChatGPT, медіаграмотність.

Науковий керівник: *Богомаз О. Ю.,* старий викладач кафедри методології та методики суспільних дисциплін історичного факультету УДУ імені Михайла Драгоманова, доктор філософії у галузі освіта/педагогіка.

Виклад основного матеріалу. Штучний інтелект швидкими темпами проникає у всі сфери людської життєдіяльності. Освіта є фундаментальною опорою суспільства. Протягом усієї історії вона була засобом, за допомогою якого майбутні покоління здобувають знання, вміння та навички, щоб постійно розвиватися. Штучний інтелект (ШІ) став одним із найпотужніших інструментів у формуванні майбутнього освіти.

М. Глибовець та О. Олецький розглядають основні методи роботи зі знаннями, підходи до побудови інтелектуальних систем, перспективи нейронних мереж [3]. У свою чергу В. Гітіс та К. Гудкова також торкаються питання впровадження в освіту нових технологій, зокрема машинного навчання [2]. М. Мар’єнко та В. Коваленко досліджують значущість штучного інтелекту та відкритої науки для освіти, визначають їх взаємозв'язки [4]. Професор Макс Теґмарк всебічно аналізує ШІ, зокрема й освітню галузь, його можливості та пов’язані з ним ризики [5].

Сучасність призводить до видозмінення потреб людини. Наразі необхідно враховувати особливості соціуму, зокрема сучасні вимоги до знань кожної окремої особистості. Використання штучного інтелекту в освітньому процесі – це не фантастичне майбутнє, а реальність сьогодення. Він має потенціал для вирішення певних проблем, які існують сьогодні в освіті, впровадження інновацій у практику викладання та навчання. Ідей для його використання у професійній діяльності вчителя безліч. Необхідно пам’ятати: чим більше можливостей матимуть моделі штучного інтелекту, тим вищою буде відповідальність людини.